

УДК 341.382:341.383:327.2

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v4.2023.2>**В. Мельник,**

кандидат політичних наук, юрист,
головний редактор журналу «Аннали юридичної історії»,
лауреат премії імені Миколи Лукаша за переклади з латини,
член Американського товариства юридичної історії,
асистент кафедри політології
філософського факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

НІСІБІСЬКИЙ МИРНИЙ ДОГОВІР 298 РОКУ: ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ У ВІДНОСИНАХ РИМСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ТА САСАНІДСЬКОГО ІРАНУ

Постановка проблеми. Історія розвитку теорій міжнародної правосуб'єктності важлива для розуміння еволюції поняття «держава» [1]. По-перше, досвід римсько-імперського тлумачення міжнародної правосуб'єктності дозволяє зробити висновки щодо універсалістських («екуменічних») претензій Імператорського Риму [2, р. 19-45]. По-друге, становлення римських теорій і практик міжнародного права нерозривно пов'язане з геополітичним протистоянням претензіям східного сусіда – Ірану Династії Сасанідів (офіційна назва – «Ераншахр») [3, с. 797-824]. Відтак, скрупульозний аналіз римського погляду на дискурс міжнародної правосуб'єктності видається можливим тільки за умови дослідження римсько-перської дипломатії [політичний аспект: 4, р. 72-127; цікавий елемент релігійного аспекту: 5, с. 31].

Мета статті – аналіз передумов, змісту та юридичних інтерпретацій Нісібіського мирного договору (298 рік) між Римською імперією і Сасанідським Іраном на підставі текстових фрагментів римсько-візантійського хроніста Петра Патрикія (роки життя: бл. 500-565) [5, Petrus Patricius, Fragment 13], історіографічних згадок Амміана Марцелліна

(роки життя: бл. 330-400) [6, Amm. Marc. XXV. 7. 9], Іоанна Антіохійського (роки життя: бл. 590-640) [7].

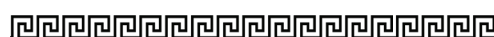
Виклад основного матеріалу. Після Міланської наради зі співправителем Максиміаном¹, імператор-домініс Діоклетіан активізував роботу над адміністративно-територіальною реформою (інституціоналізацією префектур, діоцезів) [8, с. 26]. Як результат встановлення публічно-правового режиму доміну і розподілення імператорських повноважень за типом тетрархії², обидві Римські Вірменії (провінції) виявилися частинами префектури «Схід» [9, р. 184-185³]. У відповідь, війська іранської Династії Сасанідів вперше спробували відновити *status quo* [10], що передувало перемир'ю з Діоклетіаном від 286 року [11, р. 106; 12, Eutropius, Breviarium. IX. 22].

Впродовж 290-х рр., вірменські федерати Римської імперії уже змогли декілька разів самостійно від-

¹ Йдеться про нараду Діоклетіана, Максиміана та представників Римського Сенату в 291 р.

² Запровадження тетрархії сталося 1 березня 293 р.

³ Використовуючи в т. ч. наведену в посиланні аргументацію, вважаю, що префектури інституціоналізувалися саме в період правління Діоклетіана. Під час імператорства Константина Святого (306-337) вони тільки здобули чіткішу формалізацію.

бити атаки сасанідського шахіншаха Нарсеса (роки правління: 292-300) [6, Амт. Магс. XXIII]. Та й внутрішні усобиці Династії Сасанідів не сприяли зосередженню офіційного Ктесифона на проблемі приналежності Вірменії.

Єгипетська кампанія з придушення квазісепаратистських виступів 297-298 років [13, р. 25-38] та Єгипетський Едикт імператора Діоклетіана 298 р. [14, р. 179] остаточно запевнили іранського шахіншаха Нарсеса в необхідності масштабного військового вторгнення вглиб новоявленої префектури «Сходу». Дочекавшись моменту, коли Діоклетіан з усією польовою армією рушив до бунтівного Єгипту, шахіншах Нарсес атакував Вірменію та Сирію [6, Амт. Магс. XXIII. 5. 11; 12, Eutropius, Breviarium. IX. 22], завдавши нищівної поразки базилевсу Тиридату III (роки правління: 287-330) [15].

До речі, вирушаючи походом до Єгипту [13, р. 25], Діоклетіан попередньо викликав із Сірмія (нинішня сербська Сремська Митровиця) власного зятя – цезаря-тетрарха Галерія [16]. Останній дав клятву захищати «ціною життя» всю лінію ірано-візантійського кордону. Це Галерій і спробував зробити, вдаривши мобільними загонами по авангарду військ Нарсеса в межах Вірменії. Завдяки вмілому командуванню молодшого цезаря Галерія, наприкінці 297-го р. Тиридат III триумфально відновив своє володарювання у т. зв. «Великій Вірменії». Проте, поки Галерій мужньо протистояв добре підготованим ар'єргардам ірансько-сасанідських військ поблизу вірменського нагір'я, основні перські сили встигли рушити прямісінько до центральної Сирії [12, Eutropius, Breviarium. IX. 22].

Військова ситуація розвивалася нестабільно. Впродовж трьох подальших битв, армія Галерія була вщент розгромлена персами, тоді як столиця Римської Сирії Антіохія потрапила в загрозливе становище. Її захоплення Нарсесом видавалося всього

лише питанням часу [12, Eutropius, Breviarium. IX. 24].

Отже, верховний правитель Діоклетіан вимушено полишив єгипетські справи, «новонавернених» нубійських федератів і вкрай вигідну ефіопську дипломатію [17, р. 131], зосередивши всі сили східної польової армії Риму навколо порятунку Сирії [18, р. 149-150]. На момент прибуття основних підрозділів Діоклетіана, молодший цезар Галерій уже втратив Месопотамію. Крім того, союзні вірмени, які раніше отримали від Галерія повноцінну військову допомогу, передбачену для клієнтів/федератів, несподівано посіли вичікувальну позицію⁴.

Повернення Діоклетіана до Сирії значно покращило ситуацію. До верховного правителя долучилися племена арабських федератів, окремі вірмени також визнали зверхність командування домініуса; прибули додаткові війська з префектури Іллірик (тобто з теренів Балканського півострова) [12, Eutropius, Breviarium. IX. 25. 1].

Усвідомлюючи потребу публічного осуду, Діоклетіан демонстративно визнав цезаря-імператора Галерія «винним» у тому, що молодший співправитель залишив Сирію та Месопотамію без належного захисту. Хроніст Амміан Марцеллін навіть стверджував, нібито Діоклетіан примусив цезаря Галерія йти за своєю колісницею кілька кілометрів пішки. При цьому, Галерій залишався одягненим у всі належні відзнаки імператорського достоїнства [6, Амт. Магс. XVI. 11. 10].

Отже, Діоклетіан взяв під самостійне командування головні східні війська, тоді як цезареві Галерію довірив допоміжний 25-тисячний

⁴ Надалі вірменські воєначальники неодноразово декларуватимуть нейтралітет якраз у моменти найвищої напруги римських військових потуг. Достатньо пригадати 363 рік – невдалий перський похід Юліана Відступника (роки правління: 361-363), що закінчився загибеллю імператора.

іллрійський корпус [12, Eutropius, Breviarium. IX. 25].

Хоча август Діоклетіан наказав цезарю Галерію атакувати Месопотамію, Галерій проявив неабияку обережність. Він рушив до іранської сатрапії Мідії вірменським нагір'ям, де зумів поповнити лави корпусу тамтешніми рекрутами, котрі ставилися до персів із неприхованою ненавистю [12, Eutropius, Breviarium. IX. 25]. Зрештою, в межах Вірменії, біля Сатали, відбулася велика битва цезаря Галерія супроти шахіншаха Нарсеса (298 рік) [19, Rufi Festi breviarium, XIV. 5]. Розбиті перси ганебно втекли з поля бою, в той час як «правитель правителів» Нарсес примудрився кинути на милість переможців пересувний обоз зі всією сім'єю [12, Eutropius, Breviarium. IX. 25].

Враховуючи попередні сумнівні «успіхи», цілком зрозуміло, чому Діоклетіан спочатку не повірив у можливість військової перемоги цезаря Галерія над Нарсесом. Допоки Галерій, порушивши діоклетіанові вказівки, рухався вірменським нагір'ям, Діоклетіан готувався до великої війни за сирійську Антіохію. Звістка про несподівану перемогу Галерія та захоплення обозу з матір'ю та дружинами Нарсеса (!), дозволила Діоклетіану зітхнути з полегшенням і порівняно легко відновити інститути римської влади на теренах прикордонної Месопотамії. Врешті-решт, форсованим маршем, Діоклетіан навіть зумів узяти під контроль саму столицю Сасанідського Ірану – місто Ктесифон (298 р.) [19, Rufi Festi breviarium, XXV].

Військова нарада римських воєначальників у Ктесифоні, скликана Діоклетіаном, розглядала варіанти продовження кампанії [20, р. 84]. Так, переможець Галерій наполягав на повній окупації Персії Імператорським Римом. Проте обережний Діоклетіан вирішив скористатися захопленням близьких родичів шахіншаха

заради укладання «вічного мирного договору», що міг принести римським тетрархам зовнішньополітичний спокій і, відповідно, можливість продовження започаткованих внутрішніх реформ [5, Petrus Patricius, Fragment 12].

Переговори проходили того ж 298-го року в месопотамському місті Нісібіс. Від імені Діоклетіана та колективу тетрархів Римську імперію представляв магістр Сікорій Проб, тоді як перську делегацію очолював сам шахіншах Нарсес. Основним історіографічним джерелом, що висвітлює переговори, виступають відомості представника доби Юстиніана Великого⁵ – Петра Патрикія (роки життя: 500-565) [5, Petrus Patricius, Fragment 13].

Швидше за все, перемовини велися в умовах римської військової окупації у столичному Ктесифоні [19, Rufi Festi breviarium, XXV]. Якби римляни не займали столицю Ірану, то було би вкрай складно зрозуміти катастрофічні політичні та територіальні поступки, на які пішов жорсткий і войовничий шахіншах Нарсес [6, Ann. Marc. XXV. 7. 9]. Маю достатні підстави вважати: східна польова армія Діоклетіана вийшла з Ктесифону тільки після укладання угоди.

Нісібіський мирний договір 298 р. передбачав:

1) офіційну відмову Сасанідського Ераншахру від будь-яких прав, включаючи історичні територіальні права, на Закавказьку Іберію (Грузію) [21];

2) передачу шахіншахом Нарсесом права призначення «шаха Іберії» римським імператорам; «шах» перетворювався на «архонта Іберії»;

3) офіційну відмову Сасанідського Ераншахру від права володіння Великою Вірменією;

4) Велика Вірменія проголошувалася клієнтською базилеєю Римського Народу під прямим управлінням

⁵ Роки правління: 527-565.

ням римських імператорів; на теренах юрисдикції вірменських «базилевсів» вважалося чинним римське право [22, р. 29-31];

5) делімітацію кордону Римської імперії та Сасанідського Ераншахру вздовж річки Тигр;

6) делімітацію кордону Вірменської базилеї (клієнта Римської імперії) та Сасанідського Ераншахру вздовж адміністративних меж іранської сатрапії Мідії;

7) визнання Римською імперією Ктесифона столицею Сасанідського Ераншахру (Ірану) та, як наслідок, виведення римських окупаційних легіонів із міста;

8) офіційну відмову Династії Сасанідів від історичних прав Ірану на Месопотамію;

9) здобуття римськими імператорами санкціонованого Династією Сасанідів права споруджувати фортифікаційні укріплення в провінціях Месопотамія, Осроена, Сирія, Аравія [23];

10) офіційну відмову Сасанідського Ераншахру від будь-яких претензій на прикордонне місто-фортецю Нісібіс (місце проведення переговорів та підписання договору);

11) місто-фортеця Нісібіс набувало статусу торговельної факторії та єдиного законодавчо врегульованого місця римсько-іранської торгівлі [18, р. 151]⁶;

12) Сасанідський Ераншахр добровільно передавав «у вічне володіння» Римській імперії провінції – Арзанену, Интилену, Софену, Забдіккену, Кордуену [5, Petrus Patricius, Fragment 13].

Всі наведені умови є пунктами головного міжнародно-правового акту доби імператора Діоклетіана (284-305 рр.). Також дана міжнародна угода виступає першою фік-

сованою домовленістю Римської імперії з рівноправним суб'єктом системи міжнародних відносин від часу запровадження політичного режиму доміанату (після 1 березня 293 року) [24, р. 70-114].

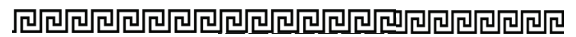
Нісібіський мирний договір 298 р. задекларував ряд принципово важливих юридичних моментів. **По-перше**, Римська імперія, хоч і завдала Ірану надзвичайно потужної поразки, окупувавши іранську столицю [19, Rufi Festi breviarium, XXV], але ставилася до юрисдикційних прав Династії Сасанідів цілком толерантно. Сасанідський Ераншахр сприймався Діоклетіаном, тетрархами і Римським Сенатом в якості політичного утворення, повністю рівноцінного Римській імперії та повноцінно правосуб'єктного в системі світової («ойкуменічної») дипломатії [25, с. 27].

По-друге, Сасанідський Ераншахр, незважаючи на публічно заявлені історичні територіально-правові претензії, визнав Римську імперію наділеною правом володіння щодо Близького Сходу, Закавказзя і Великої Вірменії [5, Petrus Patricius, Fragment 13]. В цьому сенсі, Сасанідський Ераншахр так само проголошував Римську імперію політико-юридичною силою, «рівноцінною» та «рівноправною» собі.

З погляду сучасної юриспруденції, Римська імперія та Ераншахр в угоді 298 р. домовилися вважати одне одного «державами». Відбувся факт взаємного юридичного визнання «республік» (так латиною звучить звичне нам модерне поняття «державність» [25, с. 21]). В рамках цього факту взаємного визнання, інші учасники та фігуранти переговорів констатувалися апіорі залежними чи підлеглими – або підлеглими Риму, або залежними від Ераншахру.

До речі, так звана «Велика Вірменія» виявилася «Великою» виключно географічно, що, втім, також залишається історіографічно дискусійним питанням [26, р. 77]. Землі «Великої

⁶ В інших містах, виходячи з тексту угоди, римсько-іранська офіційна торгівля заборонялася, що робило Нісібіс єдиним легальним перевалочним пунктом для всієї месопотамської гілки Великого шовкового шляху.

Вірменії», згідно з Нісібіським мирним договором 298 р., отримували підтвердження елліністичного статусу «*базилей*»⁷, але рівень реальної політичної незалежності цієї давньої *політії* надалі визначався виключно директивами вищих магістратів Римської імперії. Згоду на римський патронат щодо Великої Вірменії, відповідно до норм Нісібіської мирної угоди, надавали навіть не «самостійні» вірменські «базилевси», а перські шахіншахи. Отже, вірменські «базилевси», в очах «*високих договірних сторін*», не володіли міжнародною правосуб'єктністю та, відповідно, належною рівноправністю [5, Petrus Patricius, Fragment 13].

«Іберійське архонтство» (сучасна Грузія) вперше стало клієнтською політією Римської Республіки ще під час закавказького походу Гнея Помпея Великого в 65 р. до н. е. З того моменту Парфянська Персія постійно претендувала на Іберію. Зрештою, історичне право на грузинські терени декларували Сасаніди [27, р. 149]. Нісібіський мирний договір 298 р. примушував Ктесифон відмовитися від уявного володіння Іберією.

Хоча в означений період часу Іберія не мала надзвичайно важливого стратегічного значення (вона його отримує сто років потому⁸), але факт обговорення її долі на переговорах без іберійських представників, так само слугує підтвердженням повної відсутності міжнародної правосуб'єктності даного політичного утворення [5, Petrus Patricius, Fragment 13].

Таким чином, коли читаємо в багатьох історичних чи навколо-історичних працях про існування нібито «незалежних» т. зв. «Велико-вірменського царства», «Іберійського царства» тощо, то *слід відокремлювати політико-історичне тлумачення, використовуване представниками*

конкретної національно-історіографічної традиції, *від юридичних реалій*, викладених у нормативно-правових актах⁹. Де-юре, за доби пізньої античності, ані Вірменія, ані Грузія, не мали суб'єктності, незалежності і права самостійно вирішувати власну долю на арені міжнародної політики. Замість них відповідні делеговані права реалізовували Римська імперія чи Сасанідський Ераншахр [25, с. 21-22; 27]. Як наслідок, перемоги молодшого цезаря Галерія та августа-домінуса Діоклетіана закріпили перебування історичних Грузії та Вірменії в складі Римської імперії.

Раніше я наголошував: відповідно до т. зв. «форми державного устрою», Римська імперія залишалася апріорі «федеративною» – як за часів публічно-правового режиму «принципату», так і за встановленого Діоклетіаном режиму «домінату» [8, с. 23]. Отже, якщо Римська імперія – це *федеративна республіка імператорських та сенатських провінцій, а також клієнтських політій (базилей, архонтств, полісів) і федератських племінних союзів*, то перебування умовно самостійних (тобто напівсамостійних) «*Вірменської базилей*» чи «*Іберійського архонтства*» в складі Імперії ніяк не суперечило її «конституційному» характеру.

Необхідно також вказати на потужні *децентралізаційні тенденції* у самому Сасанідському Ірані, де багато сатрапій аналогічно декларували «*політичну незалежність*», але, при цьому, де-юре входили до складу «*шахства шахств*» – «Ераншахру» [28]. Керували цим «шахством шахств» *шах-ін-шахи*, що передбачало наявність підлеглих їм інших правителів-шахів [25, с. 25-26]. По суті, посада шах-ін-шаха, як «верховного шаха над шахами», функціонувала з метою координації діяльності умовно самостійних правителів

⁷ Як форми політичного правління.

⁸ В V-VI століттях римсько-іранські війни за Грузію набудуть більш жорстокого характеру.

⁹ Таким яскравим зразком якраз і виступає Нісібіський мирний договір 298 р.

[73, р. 1-14]. Для прикладу, сусідня з «Великої Вірменією» Мідія була сатрапією зі своїми локальними політичними елітами, правління місцевої шахської династії, підпорядковуючись столичному Ктесифону суто формально.

Питання приналежності та вищої юрисдикції у Вірменії чи Іберії, актуалізовані Нісібіським мирним договором 298 року, підкреслюють децентралізований і цілковито федеративний характер юридичного устрою для обох повноцінних суб'єктів пізньоантичного міжнародного права – Римської імперії та Перського шахіншахства.

Підсумок. Взаємне визнання високими договірними сторонами тексту Нісібіського мирного договору автоматично підтверджувало поділ сфер впливу на Аравійському півострові, де східна частина арабських кочівників підкорилася Династії Сасанідів, а західні арабські племена підпорядкувалися правовому режиму римських федератів. Вже наступного 299-го року Діоклетіан ініціював будівництво грандіозних фортифікаційних споруд поміж містами Дамаск, Пальміра та Сура, створюючи суцільний «*limes*». Новоявлена система фортифікацій отримала назву «*Strata Diocletiana*», багато її укріплених пунктів збереглися й досі. В будь-якому разі, фортифікаційне облаштування «*Strata Diocletiana*» узгоджувалося з текстом укладеного Нісібіського мирного договору. Проте, окрім протистояння відродженню сасанідської військової загрози, будівництво мало на меті ще й обмеження безконтрольного проникнення кочівників-бедуїнів до Сирії. Загрозою вважалися як араби, що клятвою заприсяглися у відданості Династії Сасанідів, так і римські союзники-араби, федератська відданість котрих усе ще залишалася під питанням [4]¹⁰.

¹⁰ Так звані «араби-Гассаніди» неодноразово доводили свою відданість Римській імперії в подальших війнах із Сасанідським Іраном.

Обумовлений особливо економічний статус фортеці Нісібіс пояснювався спробами августа Діоклетіана припинити нелегальну торгівлю та контрабанду товарів. Імператорська жорстка позиція щодо боротьби з контрабандою відома завдяки «Єгипетському Едикту» (опублікований на початку 298-го року).

В *Єгипті*, за допомогою інституціоналізації нових федератських взаємин із африкансько-нубійськими племенами (блемміями [14, р. 17-18], нобатами [30, р. 16-17]), переговорів із Ефіопією-Аксумом, Діоклетіан прагнув реалізувати давню мрію своїх попередників-імператорів – повністю підпорядкувати імператорському фіску морську торгівлю акваторії Червоного моря.

У *месопотамському Нісібісі*, в свою чергу, Діоклетіан намагався заснувати перевалочний пункт для ринку китайських і середньоазійських товарів, що традиційно переправлялися іранським транзитом до узбережжя Середземного моря.

До речі, в 298 р. Діоклетіан врахував перські побажання: будь-які римські (середземноморські) товари, на підставі укладеного договору, могли законно потрапити до Персії лише через митницю Нісібіса [18, р. 151]. Відповідно, ані «Велика Вірменія», ані «Іберійське архонтство» (Грузія) не отримували імператорського дозволу на прями торговельні відносини з Іраном. Найближчими десятиліттями всі офіційні імпортно-експортні операції Риму та Персії жорстко зосереджувалися в Нісібіській факторії.

Стаття присвячена важливим аспектам теорії та історії міжнародного права доби пізньої античності. В фокусі авторської уваги перебуває 298 рік нашої ери та укладення мирної угоди між Римської імперією і Сасанідським Іраном у месопотамському місті Нісібіс. Характеризуються ключові події римсько-перської війни 296-298

років н. е., вплив адміністративних реформ Діоклетіана та запровадження режиму тетрархії у Римській імперії. Відзначено політичну роль молодшого співправителя – імператора Галерія. Серія успішних військових дій 297-298 років дозволила римлянам захопити столицю Ірану (Ктесифон). Отже, Нісібіський мирний договір визначив ряд фундаментальних положень, що стосувалися сфери історичних територіальних прав тогочасних держав. Головне: Сасанідський Іран відмовився від права власності стосовно Грузії та Вірменії. Відповідно, правителі Вірменії і Грузії підпорядкувалися Римській імперії з точки зору офіційної перської влади. Кордон поміж Римською імперією та Сасанідським Іраном формально встановлювався вздовж річки Тигр. Крім того, до юрисдикції Римської імперії передавалися великі райони Месопотамії. Натомість Діоклетіан уповноважив свого представника визнати тимчасово окупований римлянами Ктесифон іранською столицею. Водночас, про відмову римлян від формальних претензій на область Вавилонії не йшлося. В Осроені, Месопотамії, Сирії та Аравії римська влада почала спорудження масштабної лінії фортифікаційних укріплень. На окрему увагу заслуговує спеціальний статус прикордонного римського міста Нісібіс. Завдяки мирній угоді 298 року, це місто перетворювалося на факторію, здобувало привілей єдиного законодавчо врегульованого місця римсько-іранської торгівлі. Відтак, Нісібіс претендував на положення перевалочного центру караванного маршруту – Великого шовкового шляху. В будь-якому разі, Нісібіський мирний договір 298 р. декларував факт взаємного визнання правової суб'єктності Римською імперією та Іраном Сасанідів. Обидва політичні утворення іденти-

фікували себе повноцінними державами. Як рівноправні учасники міжнародних правовідносин, Іран і Рим продемонстрували пріоритет власного диктату над правами залежних політичних утворень (для прикладу, Вірменії чи Грузії).

Ключові слова: Нісібіський мирний договір, міжнародна правосуб'єктність, Римська імперія, Сасанідський Іран, історичне право держави на територію.

Melnyk V. The Peace of Nisibis (298 AD): the issues of international legal personality in the relations between the Roman Empire and Sasanian Iran

The article is devoted to important aspects of the theory and history of international law of late antiquity. The focus of the author's attention is the year 298 AD and the Conclusion of a Peace Agreement between the Roman Empire and Sasanian Iran in the Mesopotamian city of Nisibis. The key events of the Roman-Persian war of 296-298 AD are characterized, as like as the influence of Diocletian's administrative reforms and the introduction of the tetrarchy regime in the Roman Empire. The political role of Diocletian's junior co-ruler – Emperor Galerius is noted. A series of successful military operations in 297-298 AD allowed the Romans to capture the capital of Iran (Ctesiphon). So, the Nisibis Peace Treaty defined several fundamental provisions related to the sphere of historical territorial rights of the states of that time. The main treaty article: Sasanian Iran renounced its ownership of Georgia and Armenia. Accordingly, the rulers of Armenia and Georgia were subject to the Roman Empire from the point of view of official Persian authority. The border between the Roman Empire and Sasanian Iran was formally established along the Tigris River. In addition, large areas of Mesopotamia were transferred to

the jurisdiction of the Roman Empire. Instead, Diocletian authorized his representative to recognize Ctesiphon, temporarily occupied by the Romans, as the Iranian capital. At the same time, there was no talk of the Romans renouncing formal claims to the region of Babylonia. In Osroene, Mesopotamia, Syria, and Arabia, the Roman authorities began to build a large-scale line of fortifications. The special status of the border Roman city of Nisibis deserves historical attention. Thanks to the peace agreement of 298 AD, this city turned into a factory and gained the privilege of being the only legally regulated place of Roman-Iranian trade. Therefore, Nisibis claimed the position of transshipment center of the caravan route – the Great Silk Road. In any case, the Peace of Nisibis 298 AD declared the fact of mutual recognition of legal subjectivity by the Roman Empire and Sasanian Iran. Both political entities identified themselves as full-fledged states. As equal participants in international legal relations, Persia and Rome demonstrated the priority of their dictates over the rights of dependent political entities (for example, Armenia or Georgia).

Key words: Peace of Nisibis (298 AD), international legal personality, Roman Empire, Sasanian Iran, historical territory rights of the political entities.

Література

1. Мельник В. М. Еволюція міжнародно-правового статусу Ватикану: історія, сьогодення, українські акценти. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. 192 с.
 2. Gonzales Antonio. Citoyenneté, universalisme et cosmopolitisme stonciens: le cas romain. // ARYS. Antigüedad: Religiones Y Sociedades. 2019. Vol. 16. Pp.19-45.
 3. Ўсел Muhammet. İdeolojinin Coğrafi Tezahürü: Ērān Ud Anērān. // Tarih İncelemeleri Dergisi. 2021. Cilt: 36. Sayı: 2. S. 797-824.

4. Fisher Greg. *Between Empires: Arabs, Romans, and Sasanians in Late Antiquity.* Oxford Classical Monographs. Oxford: Oxford University Press, 2011. XVI+254 pp.
 5. де Фріс Вільгельм. Рим і Патріярхати Сходу. Переклад з німецької О. Конкевича, С. Матіяш. Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2015. 416 с.
 6. Banchich Thomas M. *The Lost History of Peter the Patrician: An Account of Rome's Imperial Past from the Age of Justinian.* London-New York: Routledge, 2015. XII+185 pp.
 7. Ammianus Marcellinus. *Das römische Weltreich vor dem Untergang.* Вöcher übers. von Otto Veh und erl. Gerhard Wirth. München: Artemis, 1974. XXX+950 s.
 8. Mariev Sergei. *Ioannis Antiocheni fragmenta quae supersunt. Corpus fontium historiae Byzantinae 47.* Berlin-New York: Walter de Gruyter, 2008. X+599 s.
 9. Мельник В. М. Республіканський характер Римської імперії: принципат і домінат як публічно-правові режими. // Юридичний вісник. 2023. №1. С. 21-31.
 10. Kelly Ch. *Bureaucracy and Government.* // *The Cambridge Companion to the Age of Constantine.* Ed. by N. Lensky. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. Pp. 183-204.
 11. Weber Ursula. *Hormezd II, Künig der Künige von Ērān und Anērān.* // *Iranica Antiqua.* 2016. Bd. 51. S. 313-360.
 12. *The Roman Eastern Frontier and the Persian Wars AD 226-363. A Documentary History.* Ed. by Michael H. Dodgeon, Samuel N. C. Lieu. London-New York: Routledge, 1994. XXIII+430 pp.
 13. Bird H. W. *Eutropius: Breviarium, translated with an introduction and commentary.* Translated texts for historians 14. Liverpool: Liverpool University Press, 1993. LVII+186 pp.
 14. Bowman Alan K. *The Military Occupation Of Upper Egypt In The Reign Of Diocletian.* // *The Bulletin of the American Society of Papyrologists.* 1978. Vol. 15. №1/2. Pp. 25-38.
 15. Harries Jill. *Law and Empire in Late Antiquity.* Cambridge: Cambridge University Press, 1999. X+235 pp.
 16. Zuckerman Constantin. *Les campagnes des tūtrarques, 296-298. Notes de chronologie.* // *Antiquitū Tardive.* 1994. Vol. 2. Pp. 65-70.

17. Leadbetter William Lewis. *Galerius and the Will of Diocletian. Roman Imperial Biographies*. London & New York: Taylor and Francis, 2009. XVI+280 pp.
18. Burstein Stanley M. *The Roman withdrawal from Nubia: A new interpretation*. // *Symbolae Osloenses*. 1998. Vol. 73. Issue 1. Pp. 125-132.
19. Southern Patricia. *The Roman Empire from Severus to Constantine*. London: Routledge, 2001. XVI+501 pp.
20. Eadie J. W. *The Breviarium of Festus. A Critical Edition with Historical Commentary*. London: University of London, The Athlone Press, 1967. XII+194 pp.
21. Williams Stephen. *Diocletian and the Roman recovery*. London-New York: Routledge, 1997. 264 p.
22. Rapp Stephen H. *The Sasanian World Through Georgian Eyes: The Iranian Commonwealth in Late Antique Georgian Literature*. Farnham, Surrey: Ashgate, 2014. XV+513 pp.
23. Dignas Beate, Winter Engelbert. *Rome and Persia in Late Antiquity. Neighbours and Rivals*. Cambridge-New York: Cambridge University Press, 2007. XVI+347 pp.
24. Fergus Millar. *The Roman near East 31 B.C. – A.D. 337*. London: Harvard University Press, 1993. XXIX+587 pp.
25. Waldron Byron. *Dynastic Politics in the Age of Diocletian (AD 284-311)*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2022. XXII+274 pp.
26. Мельник В. М. Назви римсько-візантійських і перських політичних утворень як джерела інформації про форму держави та дискурс міжнародної правосуб'єктності (від античності до середньовіччя). // *Право та державне управління*. 2022. №2. С. 16-31.
27. Patterson Lee E. *Antony and Armenia*. // *TAPA*. 2015. Vol. 145, No. 1. Pp. 77-105.
28. Toumanoïff Cyril. *Studies in Christian Caucasian History*. Washington D.C.: Georgetown University Press, 1963. 601 pp.
29. *The Persianate World: The Frontiers of a Eurasian Lingua Franca*. Nile Green (ed.). Oakland: University of California Press, 2019. XXII+340 pp.
30. Daryaei Touraj. *Memory and History: The Construction of the Past in Late Antique Persia*. // *Name-ye Iran-e Bastan: The International Journal of Ancient Iranian Studies*. 2001. Vol. 1, No. 2. Pp. 1-14.
31. Welsby Derek. *The Medieval Kingdoms of Nubia. Pagans, Christians and Muslims along the Middle Nile*. London: The British Museum Press, 2002. 296 pp.

